

7. Patra I, Ansari M.J., Emad Izzat S., Uktamov K.F., Abid M.K., Mahdi A.B., ... & Sharma H. Synthesis of efficient cobalt-metal organic framework as reusable nanocatalyst in the synthesis of new 1, 4-dihydropyridine derivatives with antioxidant activity. *Frontiers in Chemistry*, 2022, 943.

8. Грачев А.В. Анализ и управление финансовой устойчивостью предприятия. От бух. учета к экономическому. Учеб. практ. пособие. – М.: Финпресс, 2002. 208-б.

9. Foot, Michael. «What Is 'Financial Stability' and How Do We Get It?» *The Roy Bridge Memorial Lecture (United Kingdom: Financial Services Authority)*, April 3, 2003.

10. Уктамов Х. Способы обеспечения экономической безопасности промышленных предприятий. *Общество и инновации*, 1(1/S), 2020, 405-412.

11. Хасанов Н., Нажбиддинов С. Корхона молиявий ҳолатини баҳолаш. – Т.: Иқтисодиёт ва ҳуқуқ дунёси, 1999. 8-б.

12. Вахобов А.В., Ишонқулов Н.Ф., Иброхимов А.Т. Молиявий ва бошқарув таҳлили. Дарслик. – Т.: Иқтисод-молия, 2013 й. 327-б.

13. Tukhtabaev J., Razakova B. & Uktamov H. The role of the digital economy in ensuring the economic security of the country. *Scienceproblems. uz*, 2020, 1 (1), 7-7.

14. Baratova D., Khasanov K., Musakhonzoda I., Abdumuratov S. & Uktamov K. The impact of the coronavirus pandemic on the insurance market of Uzbekistan and ways to develop funded life insurance. In *E3S Web of Conferences (Vol. 296, p. 06028)*. EDP Sciences. 2021.

15. Baratova D.A., Khasanov K.N., Musakhonzoda I.S.O., Tukhtarova M.Y.Q. & Uktamov K.F. Econometric Assessment of Factors Affecting the Development of Life Insurance in Uzbekistan. *REVISTA GEINTEC-GESTAO INOVACAO E TECNOLOGIAS*, 2021, 11 (2), 1123-1138.

СУҒУРТА ТАШКИЛОТИНИНГ ИНВЕСТИЦИЯ ФАОЛИЯТИ САМАРАДОРЛИГИНИ БАҲОЛАШНИНГ СИФАТ КЎРСАТКИЧЛАРИ

Кенжаев Илҳом Ғиёзович -

Тошкент молия институти Суғурта ва
пенсия иши кафедраси доценти, PhD

doi.org/10.55439/ECED/vol24_iss3/a66

Аннотация. Ушбу мақолада суғурта ташкилоти инвестиция фаолиятининг сифат ва самарадорлик кўрсаткичлари таҳлили келтирилган ҳамда бу йўналишдаги фаолият самарадорлигини ошириш бўйича таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: суғурталовчи, суғурталанувчи, суғурта мукофоти, суғурта пули, суғурта жавобгарлиги, суғурталовчининг инвестиция фаолияти.

ПОКАЗАТЕЛИ КАЧЕСТВА ОЦЕНКИ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТРАХОВОЙ ОРГАНИЗАЦИИ

Кенжаев Илҳом Ғиязович -

PhD, доцент кафедры «Страхование и пенсионное дело»
Ташкентского финансового института

Аннотация. В данной статье представлен анализ показателей качества и эффективности инвестиционной деятельности страховой организации, а также разработаны предложения и рекомендации по повышению эффективности деятельности в этом направлении.

Ключевые слова: страховщик, страхователь, страховая премия, страховая сумма, страховая ответственность, инвестиционная деятельность страховщика.

QUALITY INDICATORS FOR EVALUATING THE EFFECTIVENESS OF THE INVESTMENT ACTIVITY OF AN INSURANCE ORGANIZATION

Kenjaev Ilhom Giyozovich -

PhD, Associate Professor of the Department "Insurance
and pension" of the Tashkent Financial Institute

Abstract. In this article it is presented an analysis of the indicators of quality and efficiency of the investment activity of an insurance organization, and are developed proposals and recommendations for improving the efficiency of activities in this direction.

Key words: insurer, policyholder, insurance premium, sum insured, insurance liability, investment activity of the insurer.

Кириш. Инвестициялар бўйича даромад нормаларини ҳисобга олган ҳолда суғурта тўловларини дисконтлаштиришга хос бўлган ҳаёт суғуртаси операцияларини амалга оширишда Европа давлатларининг ихтисослашган суғурта ташкилотлари учун инвестиция фаолиятдан даромад олиш жуда муҳим ҳисобланади. Шу боис мазкур суғурта ташкилотларида ликвидлик масаласи иккинчи даражали ҳисобланади, чунки суғурта ташкилотларига жалб қилинган маблағлар, асосан, узоқ муддатли маблағларни ташкил этади.

Масалан, Англия суғурта ташкилотларининг активлари таркибини олиб қарайдиган бўлсак, уларда “давлат қимматли қоғозлари, маҳаллий органларнинг қимматли қоғозлари ва чет эл қимматли қоғозлари 25 фоизга яқинни, компанияларнинг қимматли қоғозлари 30 фоиздан ортиқ, ссудалар ва ипотека кредитлари 2-5 фоиз, кўчмас мулкка қўйилмалар 3-5 фоизни ташкил этган ва бошқа соҳаларга 35 фоиз атрофида маблағлар йўналтирилади” [1].

Суғурта ташкилотларининг молиявий ресурсларини жойлаштириш сифати ва самарадорлигини ошириш бўйича халқаро амалиётда кенг қамровли тадқиқотлар амалга ошириб келинмоқда. Ушбу тадқиқотлар суғурта ташкилотлари фаолиятини давлат томонидан тартибга солишга ва самарадорлигини оширишга қаратилган бўлиб, бу дунё амалиётида икки хил ёндашувни ўз ичига олади. Биринчиси европача ёндашув бўлиб, ушбу ёндашув суғурта фаолияти инвестиция фаолиятини ҳисобга олмаган ҳолда даромадли натижага эришиш шарт эканлигини кўзда тутса, иккинчиси америкача ёндашув бўлиб, мазкур ёндашувда суғурта ташкилоти суғурта фаолиятдан зарар кўрган тақдирда ҳам инвестиция фаолиятдан олган даромадлари ҳисобидан фаолият кўрсатиши мумкинлигини назарда тутди. Лекин бугунги кунда халқаро амалиётда суғурта ташкилотларининг молиявий ресурсларини жойлаштириш самарадорлигини оширишга қаратилган асосий масалалардан бири бўлиб қолмоқда.

Суғурта ташкилотининг инвестиция қўйилмалари самарадорлиги ҳамда сифатини аниқ ва оператив баҳолаш суғурта ташкилоти инвестиция сиёсати ва инвестиция стратегияси камчиликларини аниқлаш усули ҳисобланади. Шунинг учун суғурта ташкилотларининг инвестиция фаолияти самарадорлиги ва сифати кўрсаткичларини тизимлаштириш мақсадга мувофиқ. Ушбу кўрсаткичларни комплекс таҳлил қилиш суғурта ташкилотлари фаолиятдан самарали фойдаланиш имкониятини беради.

Мавзуга доир адабиётлар таҳлили. Суғурта ташкилотининг инвестиция фаолиятини амалга оширишнинг ўрни ва аҳамияти назар

рий ҳамда амалий жиҳатлари, унга таъсир этувчи омиллар ва уларнинг эконометрик моделлари таҳлили, прогнозлашни жорий этиш масалалари бир қатор иқтисодчи олимлар томонидан тадқиқ этилган. Шунингдек, суғурталовчининг инвестиция фаолияти бўйича кўплаб назарий-илмий ишлар қилинган ва таърифлар берилган.

Хусусан, иқтисодчи олим Ю.А.Сплетухов суғурта ташкилотлари фаолиятини таҳлил қилиб, “рақобатли кураш шароитида фойданинг асосий қисмини улар фақат бевосита операциялардан эмас, балки инвестициялардан олмақда” деб ёзади [2].

Европалик иқтисодчи олим Л.А.Орланюк-Малицкая ўз илмий асарларида қуйидагича баён қилган: “...инвестиция фаолиятдан олинган фойда суғурта ташкилоти ўзининг суғурта операцияларидан зарар кўрган ҳолда ишлашга имконият беради. Бу унга рақобат шароитида бозорда ўз жойини эгаллашини таъминлайди” [3].

Бундан ташқари иқтисодчи олим К.Е.Турбина ўзининг илмий тезиси билан шундай дейди: “Суғурта ташкилотининг инвестиция фаолияти унинг молиявий ҳолатига шу даражада сезиларли таъсир қиладики, кўп ҳолатларда қуйидагиларни қайд этиш мумкин: молиявий йил натижалари бўйича фойда ёки зарар тўғри танланган инвестиция сиёсатининг оқибати, ёрқин оксидир” [4].

Иқтисодиёт фанлари доктори, профессор Т.А.Фёдорованинг фикрича: “Инвестиция фаолиятининг натижаси суғурта компаниясининг фойдасига катта таъсир кўрсатади. Шу билан бирга, суғуртанинг баъзи бир турлари бўйича инвестициядан олинган фойда зарарни қоплашга керак бўлган суғурта захиралари учун тўлдириш манбаи бўлиши мумкин” [5]. Бу ерда инвестиция ва суғурта фаолиятининг ўзаро алоқаси ҳақида гапириш мумкин. Демак, бошқарув тизимининг мавжуд бўлишини талаб қилувчи инвестициялаш, суғурта ташкилотлари фаолиятида алоҳида йўналиш бўлишига қарамасдан, у суғурта фаолияти ва унинг ўзига хослиги билан боғлиқ ҳолда кўриб чиқилиши лозим.

Тадқиқот методологияси. Тадқиқотда илмий абстракциялаш, гуруҳлаш, қиёслаш, ретроспектив ва истиқболли, эмпирик таҳлил ва бошқа услублардан фойдаланилди. Мақолада илмий абстракциялаш усули ёрдамида суғурта ташкилоти инвестиция фаолияти мамлакатимиз иқтисодиётини ривожлантиришдаги аҳамияти ва зарурати асосланди.

Таҳлил ва натижалар. Суғурта ташкилоти инвестиция фаолиятининг сифат ва самарадорлик кўрсаткичлари тизимини шакллантириш учун уларни қуйидаги тўртта гуруҳга ажра-

тиш мумкин:

- ❖ инвестиция портфелини бошқаришнинг сифат кўрсаткичлари;
- ❖ инвестиция қўйилмалари рентабеллигини ошириш кўрсаткичлари;
- ❖ инвестиция портфелини ташкил қилувчи активларнинг сифатини баҳолаш кўрсаткичлари;
- ❖ инвестиция фаолияти натижаларига боғлиқ бўлган молиявий барқарорлик кўрсаткичлари.

Инвестиция портфелини бошқаришнинг сифат кўрсаткичлари фаол стратегияга тавсиф бериш ҳамда шакллантирилган портфель самардорлигини бозордаги ўртача кўрсаткичлар билан солиштириш имконини беради. Бу эса аниқ рискнинг даромаддаги улушини кўрсатувчи кўрсаткичга бўлган эҳтиёжни келтириб чиқаради (расм).

1-расм. Суғурта ташкилотлари инвестиция фаолиятининг натижадорлигини таъминлашга асосланган сифатини баҳолаш кўрсаткичлари

Манба: муаллиф томонидан тайёрланган.

Риск ва даромаднинг ўзаро алоқасини тасвирловчи муҳим кўрсаткич мавжуд бўлиб, ушбу кўрсаткич У.Шарп томонидан таклиф этилган куйидаги мезон ҳисобланади:

$$(R_p - R_f) / O_p - \max$$

Бу ерда: R_p - инвестиция ресурслари портфелининг даромадлиги;

R_f - риск мавжуд бўлмаган ҳолатдаги фоиз ставкаси;

O_p - стандарт бўйича белгиланган давр оралиғида инвестиция ресурслари даромадлигининг ўзгариш баҳоси.

Унинг талқинига кўра, ушбу кўрсаткични капитал хусусиятига эга активлар баҳосининг шаклланиш моделига асосан бозор самардорлигини белгиловчи кўрсаткич билан таққослаш зарур:

$$(R_m - R_f) / O_m - \max$$

Бу ерда: R_m - бозор портфелига нисбатан олинган ўртача индекс;

R_f – риск мавжуд бўлмагандаги фоиз ставкаси;

O_m – аниқ давр учун бозор портфелига нисбатан ўртача даромадлилик кўрсаткичининг стандарт ўзгариши.

Трейкер индекси ҳам активлар портфелининг сифатини бошқариш кўрсаткичи сифатида иштирок этади ва тизимли хусусиятга эга битта рискка эга бўлган мукофот суммасини аниқлайди:

$$(R_p - R_f) / B_p - \max$$

Бу ерда: R_p – активлар портфелининг даромадлилиги;

R_f – риск мавжуд бўлмагандаги фоиз ставкаси;

B_p – аниқ давр учун активлар портфелининг тизимли риск кўрсаткичи.

Шарп мезони каби шакллантирилган инвестиция портфелини таққослаш учун тизимли хусусиятга эга бўлган ҳар бир риск учун ўртача бозор мукофоти асос бўлиб хизмат қилади:

$$(R_m - R_f) / B_m - \max$$

Бу ерда: Трейкер индексининг камчилиги, турли кўринишдаги молиявий ресурсларни ўзида мужассамлаштирган инвестиция портфели учун B мезонининг тахминан олиниши ҳисобланади. Келтирилганидек, унинг қўлланилиши молиявий ресурснинг туридан келиб чиқиб, активлар портфели алоҳида қисмларга ажратилгандагина ўз самарасини беради.

Йенсен мезони Трейкер индексдаги каби аналогик тамойилларга асосан шакллантирилади ва инвестиция портфелининг ўртача бозор мукофотидан ўзгариш ҳолатларини аниқлайди:

$$A_p = (R_p - R_f) - (R_m - R_f) \times B_p$$

Мазкур кўрсаткич талқинини амалга ошириш учун бир нечта нисбатлар таҳлил қилинади:

а) $A_p > 0$ – “юқори натижадорлик” – бозордан юқори портфель даромадлилиги;

б) $A_p = 0$ – “нормал натижадорлик” – портфель даромадлилиги ўртача бозор кўрсаткичига мос келади;

в) $A_p < 0$ – “паст натижадорлик” – портфель даромадлилиги ўртача бозор кўрсаткичидан паст.

Навбатдаги кўрсаткичлар жамламаси инвестиция қўйилмалари рентабеллигини белгиловчи параметрлар ҳисобланади. Ушбу кўрсаткичлар инвестиция даромадининг минимум талабларини белгилашда муҳим ҳисобланиб, уларга суғурта ташкилоти портфели параметрларини оптималлаштирувчи сифатида қаралади. Бунда инвестиция маблағларининг умумий рентабеллиги юқорида келтирилган.

$A_p = (R_p - R_f) - (R_m - R_f) \times B_p$ формула орқали ҳисоблаш мумкин. Ушбу кўрсаткич суғурта ташкилотининг инвестиция операцияларидан умумий даромадини баҳолайди. Бунда минимум талаблар сифатида риск мавжуд бўлмагандаги бозор ставкаси ҳисобланади. Ушбу талаб, мисол тариқасида олганда, давлат қимматли қоғозлари даромади кўрсаткичи билан боғлиқ бўлади.

Ўзбекистонда ҳозирги шароитда инфляция даражаси, Марказий банк қайта молиялаш ставкаси, чет эл валюта курси, банк депозитлари ставкасини ҳисобга олувчи молиявий ресурслар қийматини белгиловчи кўрсаткични қўллаш муҳим ҳисобланади. Бунда суғурта ташкилотининг ҳар қандай пассивлари даромадли бўлиши зарурлигини ҳисобга олганда, валютада белгиланган ҳаёт суғуртаси шартномалари рентабеллигини аниқлаш янада муҳимлик касб этади. Ҳаёт суғуртаси шартномаларининг рентабеллиги қуйидаги формула билан аниқланади:

$$Insurance_{life} = \frac{Rate_{life}}{T_{life}} \geq 1$$

Бу ерда: $Rate_{life}$ – ҳаёт суғуртаси захираларидан ташкил топган портфель даромадлилиги; T_{life} – ҳаёт суғуртаси бўйича техник фоиз ставкаси.

Ушбу кўрсаткич қуйидаги формула билан аниқланади:

$$Rate_{life} = \frac{D_{life} + TP_{life} + PP_{life} + Lese_{life} + Dther_{life}}{R_{life} + (R_{lin} - T_{lin} / 12) - (R_{lout} - T_{lout} / 12)}$$

Бу ерда: D_{life} – олинган фоизлар ва дивидендлар;

TP_{life} – ишлатилган курс фойдаси;

PP_{life} – ишлатилмаган курс фойдаси;

$Lese_{life}$ – кўчмас мулк ижарасидан олинган фойда;

$Dther_{life}$ – инвестиция қўйилмалардан олинган бошқа фойда;

R_{life} – ҳаёт суғуртасининг мавжуд маблағлари;

R_{lin} – ҳаёт суғуртасининг қўшимча маблағлари;

T_{lin} – ҳаёт суғуртаси маблағларининг портфелда турган ойлар сони;

R_{lout} – ҳаёт суғуртасидан чиқариб олинган маблағлар;

T_{lout} – ҳаёт суғуртасидан чиқариб олинган маблағларнинг портфелда бўлмаган ойлар сони;

T_{life} – ҳаёт суғуртаси бўйича техник фоиз ставкаси.

Ушбу кўрсаткичга нисбатан олдинга сурилатган талаб шундан иборатки, бунда ушбу кўрсаткич ≥ 1 (бирдан катта ёки тенг) бўлиши керак. Бу ҳаёт суғуртаси бўйича суғурта захиралардан ташкил топган активлар портфели даромадлигининг техник фоиз ставкасидан юқори бўлиш талабидан келиб чиқади. Акс ҳолда, суғурта ташкилоти мазкур портфелнинг даромадлигини ошириш учун ўз инвестиция сиёсатини ўзгартириши ёки техник фоиз ставкасини камайтириши керак бўлади. Аммо суғурта ташкилоти ушбу ставкани пасайтирганда ва бошқа

барча шартларнинг тенглиги талабига амал қилганда, ўзининг рақобатбардош позициясини йўқотади. Ушбу ҳолат суғурта ташкилотига юқори даромад келтирадиган бошқа инвестиция объектини қидириш заруратини келтириб чиқаради.

Шунингдек, Марказий банк томонидан валюталарнинг эркин сузиб юрвчи курси амал қилаётганлиги эълон қилинган бўлишига қарамасдан, мазкур ҳолатда суғурта ташкилоти томонидан валюта номиналидаги пасивлар рентабеллигининг алоҳида таҳлилини амалга ошириш зарур бўлади. Бу кўрсаткич қуйидаги формула билан ҳисобланади:

$$\frac{Rate_{cur}}{T_{cur}} \geq 1$$

Бу ерда: $Rate_{cur}$ – валюта пасивлари номиналида ташкил этилган активлар портфелининг даромадлиги;

T_{cur} – пасив валюталарнинг ўзгарувчанлиги.

Ушбу кўрсаткич маълум вақт оралиғи учун активлар портфелининг даромадлигини баҳолаш бўйича аниқланади, яъни:

$$Rate_{portfolio} = \frac{D + TP + PP + Lease + Other}{Vo + (Vin - tin / 12) - (V_{out} - t_{out} / 12)}$$

Бу ерда: $Rate_{portfolio}$ – инвестиция портфелининг умумий даромади;

D – олинган фоиз ва дивидендлар;

TP – ишлаб чиқилган курс фойдаси;

PP – ишлаб чиқилмаган курс фойдаси;

$Lease$ – кўчмас мулк ижарасидан фойда;

$Other$ – инвестиция ресурсларининг бошқа фойдалари;

Vo – бошланғич қўйилмалар;

Vin – қўшимча жалб қилинган ресурслар;

tin – қўшимча ресурслар портфель ишлатилишининг ойлар сони;

V_{out} – чиқариб олинган маблағлар;

t_{out} – чиқариб олинган ресурсларнинг портфелда бўлмаган ойлари.

Кўриб чиқиётган кўрсаткич пасивларнинг қадрсизланишини баҳолаш имконини беради. Ушбу кўрсаткич 1 дан кичик бўлганда,

суғурта ташкилотининг суғурта захиралари олдин қабул қилинган мажбуриятларга мос келмаётганлигига эътиборни қаратиши керак. Чунки бу ҳолат суғурта ташкилотининг молиявий барқарорлигига путур етказиши ёки уни банкротликка олиб келиши мумкин. Шу билан бир қаторда, суғурта ташкилотининг хусусий капиталини ташкил қилувчи бир қатор пасивлар аниқ қийматга эга бўлиб, ушбу қийматликларнинг рентабеллигини аниқлаш муҳим ҳисобланади:

$$\frac{Rate_{eg}}{T_{eg}} \geq 1$$

Бу ерда: $Rate_{eg}$ – қуйидаги формула орқали аниқланадиган, суғурта ташкилотининг хусусий капиталидан ташкил топган инвестиция портфелининг даромадлиги:

$$Rate_{eg} = \frac{D_{eg} + TP_{eg} + PP_{eg} + Lease_{eg} + Other_{eg}}{R_{eg} + (R_{eg} - t_{eg} / 12) - (R_{eg} - t_{eg} / 12)}$$

Бу ерда: TP_{eg} – суғурта ташкилоти хусусий капиталининг қиймати.

Ушбу кўрсаткич ўз маълумотларига эғалиги билан суғурта ташкилотининг мижозлари ва акционерлари учун муҳим ҳисобланади. Унинг

юқори даражаси суғурта ташкилотига ўзи рақобатбардошлигини ошириш ва молиявий барқарорлигини таъминлаш ҳамда инвестиция активлари ҳажмини ошириш имкониятини беради.

Суғурта ташкилотининг активлар портфелини баҳолаш параметрларини таҳлил қилишнинг долзарблиги норматив коэффициентларнинг бекор қилиниши ва суғурта захираларини жойлаштириш тартибларининг пайдо бўлиши билан янада ортади. Суғурта ташкилоти активлар портфелининг умумий рисклари инвестиция сиёсатининг риск даражасини кўрсатади ва бу қуйидаги формула орқали аниқланади:

$$O_{portfolio} = \sqrt{\sum_{i=1}^N \sum_{j=1}^N a_i a_j V_{ij}}$$

Бу ерда: $O_{portfolio}$ - инвестиция портфелининг умумий rischi;

a_j - суғурта ташкилотининг жойлаштирилган инвестиция активи қисми;

$$K_{portfolio} = Rate_{portfolio} \times D_{rate} + 1/O_{portfolio} \times D_o + I_{tportfolio} \times D_i$$

Бу ерда: $K_{portfolio}$ - суғурта активлари портфелини баҳолашнинг умумий мезонлари;

D - суғурта ташкилоти инвестиция портфелида унинг ишончлилиги, ликвидлилиги, даромадлигини кўрсатувчи коэффициентлар.

$$\sum_{i=1}^3 d_i = 1$$

Бундан ташқари суғурта ташкилоти инвестиция фаолияти сифати ва натижадорлигини баҳолашнинг умумий тизимида унинг инвестиция фаолиятидан келиб чиқадиган молиявий барқарорлигини белгиловчи кўрсаткичларни кўриб чиқиш керак. Бунинг учун қуйидаги хусусиятларни кўриб чиқиш зарур:

а) қўйилган ресурсларнинг ўртача йиллик даражаси;

б) активлар дюрациясининг (фоиз ставкалари ўзгаришига сезувчанлик) пасивлар дюрациясига нисбати;

в) активлар ликвидлиги кўрсаткичи;

г) ликвидлилик даражаси.

Қўйилган ресурсларнинг йиллик ўртача даражаси қуйидаги формула билан аниқланади:

$$K_i = \frac{\sum_{n=1}^5 V_n / 5}{\sum_{n=1}^5 A_n / 5}$$

V - фойдаланилган активларнинг даромадлилик матрицаси.

Суғурта ташкилотининг активлар портфели ликвидлилиги қуйидаги формула билан аниқланади:

$$I_{tportfolio} = \sum_{i=1}^n I_{ti} \times d_i$$

Бу ерда: $I_{tportfolio}$ - инвестиция ресурси портфелининг умумий ликвидлиги;

I_{ti} - активлар портфелидаги i - актив ликвидлиги;

d_i - активлар портфелидаги i - актив улуши.

Келтирилган кўрсаткичлар баҳоси суғурта ташкилотининг инвестиция фаолияти сиёсатини белгилаш имконини беради. Бу, айниқса, суғурта ташкилотларининг рейтингини аниқлашда уларни ўзаро таққослашда қўл келади. Суғурта ташкилотининг активлар портфелини тизимли равишда таҳлил қилиб бориш учун қуйидаги формуладан фойдаланиш мумкин:

Бу ерда: K_i - ўртача йиллик инвестициялар коэффициентлари;

V_n - қўйилган ресурсларнинг чораклик ва йиллик ҳажми;

A_n - суғурта захираларидаги қайта суғурта улуши ва зарарлар суммаси айириб ташланган ҳолда қўйилган ресурсларнинг чораклик ва йиллик ҳажми. Ушбу кўрсаткич суғурта ташкилоти маблағларининг инвестиция активларидан ташкил бўлган қисмини аниқлаш имконини беради. K_i кўрсаткичининг қайта суғурталовчи улуши билан биргаликдаги йиллик суғурта захиралари қийматига нисбати уларнинг тўлиқ жойлаштирилиш даражасини кўрсатади. Активлар дюрациясининг пасивлар дюрациясига нисбати ҳаёт суғуртасида унинг фоиз рискига нисбатан позициясини белгилайди ва ушбу формула билан ҳисобланади:

$$K_{DU} = \frac{D_{ua}}{D_{u1}} = 1 \text{ тахминан белгиси } 1 \text{ га}$$

тенг бўлиши керак.

Бу ерда: D_{ua} - активлар дюрацияси;

D_{u1} - пасивлар дюрацияси.

Суғурта ташкилоти фаолият кўрсатишининг муҳим тамойили унинг ўз зиммасига олган мажбуриятларини ўз вақтида бажара олиши экан. Бунда активлар ликвидлиги кўрсаткичини

таҳлил қилиш муҳим ўрин тутади:

$$D_{u1} = \frac{A_1}{R} \geq 1$$

Бу ерда: D_{u1} – активлар ликвидлиги кўрсаткичи;

A_1 – бозор қиймати бўйича ликвид активлар суммаси;

R – қайта суғурта улуши ва ишлаб топилмаган мукофотларни ҳисобга олган суғурта захираси суммаси кўриб чиқилаётган мезон.

Кўриб чиқилаётган мезон суғурта ташкилотининг ишончлилигини у олиб бораётган инвестиция сиёсати билан зарур ликвидликка эга бўлган активлар портфелини ташкил қилиш имконияти ўртасида боғлиқлик борлигини кўрсатади. Бундан шундай хулоса қилиш мумкинки, суғурта ташкилоти активлари таркибида ўз ликвидлигини ҳеч қачон йўқотмайдиган активларнинг бўлиши муҳим ҳисобланади. Суғурта ташкилотининг олган мажбуриятларини аниқ ва ўз вақтида бажара олишини кўрсатувчи навбатдаги коэффицент ликвидлик даражаси бўлиб, у суғурта ташкилоти пасивларининг ликвид активларга нисбати билан фарқланади. Бу қуйидаги формула орқали аниқланади:

$$L_k = \frac{L}{A_1} \leq 105$$

Бу ерда: L_k – суғурта ташкилотининг ликвидлик даражаси;

L – суғурта ташкилотининг олган мажбуриятлари йиғиндиси;

A_1 – бу суғурта ташкилоти ликвид активлари амортизация қийматининг суммаси бўлиб, бунда бозор тебранишлари ҳисобга олинмайди. Ликвидликка эга бўлган активлар кассадаги, суғурта ташкилоти ҳисоб рақамидаги, банк депозити кўринишидаги, кўчмас мулк ва қимматли қоғоз шаклидаги маблағлар бўлиб, улар мавжуд мажбуриятларнинг 5 фоизидан ортиқ бўлмаслиги керак. Ушбу кўрсаткичнинг 105 даражада бўлиш талаби суғурта бозорида банкротларнинг фаолият кўрсатиши таҳлилига кўра, суғурта ташкилотининг ликвидлик даражасининг сўнгги 3-5 йил давомида ошиб бораётганлигини кўрсатди. Натижада инвестиция фаолияти натижадорлигини оширишга асосланган суғурта ташкилоти амал қилишининг сифатини баҳолаш бўйича кўрсаткичлар тизими инвестициялашнинг фаол стратегияси самарадорлигини баҳолаш имконини беради. Шу билан бир қаторда, суғурта ташкилотининг рентабеллиги даражаси инвестиция ресурслари даромадлиги ва инвестиция сиёсати самарадорлигини аниқлаб беради. Бундан ташқари ушбу кўрсаткичлар су-

ғурта ташкилотининг молиявий фаолияти яхшиланишига хизмат қилади.

Шунингдек, суғурта ташкилотлари томонидан ўз активларини бошқариш амалиётини тадқиқ қилиш бу борада бир қанча муаммолар мавжуд эканлигини кўрсатди. Бу ҳолат суғурта ташкилоти инвестиция фаолияти билан боғлиқ операцияларининг сифати ва натижадорлиги пасайишига ҳамда инвестиция фаолиятининг муҳим тамойилларини бажаришига салбий таъсир кўрсатади.

Хулоса ва таклифлар. Юқорида билдирилган фикр ва мулоҳазалардан келиб чиқиб, суғурта ташкилотларининг инвестиция фаолияти сифатини оширишнинг ички механизмларини самарали қўллаш учун қуйидаги бир қатор тадбирларни амалга оширишни таклиф этамиз:

– мижозлар учун қулайлигини ҳисобга олган ҳолда суғурта тўловларининг актуал схемаларини шакллантириш керак. Шу мақсадда вақт ўтиши билан камайиб ёки кўпайиб боровчи суғурта тўловларини кўзда тутувчи схемаларни ишлаб чиқиш ва амалда қўллаш;

– инвестиция муносабатларига қизиқувчи мижозларнинг талаб ва истакларини кўпроқ эътиборга олувчи суғурта шартномаларини тузиш керак. Шуни эътиборга олган ҳолда суғурта ташкилотида инвестиция фаолиятининг аниқ мақсадларига мос келувчи алоҳида активлар портфелларини шакллантириш ва уларнинг ҳар бири бўйича алоҳида ҳисоб юритиш;

– суғурта фаолиятини амалга ошириш жараёнида суғурта захираларини жойлаштириш қоидаларига биноан мижозларга полисли қарзлар бериш механизмни фаоллаштириш керак. Шу мақсадда суғурта ташкилотларининг хизмат кўрсатиш тартибларини ишлаб чиқиш, уларни суғурта қоидаларига киритиш ва берилган қарзларнинг қатъий ҳисобини олиб бориш;

– миллий суғурта бизнеси амалиётида суғурта ташкилотларининг суғурта соҳасидан чиқиб кетаётган мулк ва молиявий маблағларини назорат қилиш функциясини шакллантириш керак. Шу мақсадда суғурта ташкилотларининг қимматли қоғозлар бозоридаги иштироки тўғрисидаги қоидага суғурта фаолияти билан бир вақтда қимматли қоғозларни бошқариш имкониятини яратиш.

Инвестиция фаолиятининг ҳажмини ошириш мақсадида хусусий маблағларни кўпайтириш учун суғурта ташкилотлари инвестиция сиёсатининг самарадорлигини таъминлаш, молиявий ресурслардан фойдаланишнинг сифати ва самарадорлигини ошириш ҳамда молиявий назорат ва режалаштиришни такомиллаштириш керак.

Манба ва фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. <https://www.apsei.org.pt>-Comite European des Assuraruses, CEA Statistics.
2. Сплетуков Ю.А., Дюжиков Е.Ф. *Страхование. Уч. пособие.* – М.: НИЦ ИНФРА-М, 2012. – 201 с.
3. Орланюк-Малицкая Л.А., Янова С. *Страхование.* – М.: Юрайт, 2012. – 147 с.
4. Фёдорова Т.А. *Страхование. Учебник.* – М.: Магистр “Инфра - М”, 2009. – 695 с.
5. Турбина К.Е. *Теория и практика страхования.* – М.: Анкил, 2003. – 151 с.
6. Мак Т. *Математика рискового страхования.* // перев. с англ. Курносовой Е. – М.: Олимп-Бизнес, 2005. – 418 с.
7. Мизиковский Е.А. *Учет, оценка доходности и анализ финансовых вложений.* – М.: Магистр: ИНФРА-М, 2011.
8. Баутов А.Н. *Прогнозирование и управление инвестициями страховых организаций на фондовом рынке. Страховое дело.* 2004. № 1. С. 2-8.
9. Гребенников Э.С. *Инвестиционная составляющая страхового бизнеса: новые источники и возможности.* // Финансы. 2005. № 3. С. 30-34.
10. Мазанова Е.В. *Статистический анализ инвестиционных возможностей страховых компаний. Автореферат диссертации на соискание кандидата экономических наук.* – Оренбург, 2008. – 25 с.
11. Прокофьева Е.Л. *Инвестиционные возможности страховых компаний. Монография.* – Абакан: Издательство Государственного Университета Хакасии, 2008. – 112 с.
12. Фролова В.В. *Управление инвестиционной деятельностью Российских страховых компаний. Автореферат диссертации на соискание кандидата экономических наук.* – Краснодар, 2013. – 27 с.